

У монографії розглянуто проблему формування мовної картини світу в контексті етнокультурної взаємодії. Встановлено вплив лінгвокультурних контактів на формування ключових концептів карибської англійськомовної картини світу та лексико-фразеологічні засоби їх вербалізації. Схарактеризовано внутрішню неомогенність, нерівномірність регіональної дистрибуції компонентів мовної ситуації в англійськомовних країнах Карибського басейну, незбалансованість їх демографічної та комунікативної потужності, що визначило етимологічні особливості, структуру лексико-семантичних інновацій у системі англійської мови країн Карибського басейну та їх селективне залучення до процесів вербальної репрезентації різних фрагментів мовної картини світу.

Запоріжжя
СТАТУС
2018

Л. В. БЕСПАЛА
Т. О. КОЗЛОВА

ФОРМУВАННЯ КАРИБСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ
В УМОВАХ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ КОНТАКТІВ

Л. В. БЕСПАЛА
Т. О. КОЗЛОВА

ФОРМУВАННЯ КАРИБСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В УМОВАХ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ КОНТАКТІВ

МОНОГРАФІЯ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Л. В. БЕСПАЛА, Т. О. КОЗЛОВА

**ФОРМУВАННЯ КАРИБСЬКОЇ
АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ
В УМОВАХ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ КОНТАКТІВ**

Запоріжжя
СТАТУС
2018

УДК 811.111(=871.11):81'42
Б534

Рекомендовано до друку
Вченою радою Запорізького національного університету
(протокол № 8 від 15 лютого 2018 року)

Рецензенти:

Н. І. Андрейчук – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура (Львівський національний університет імені Івана Франка);

А. М. Приходько – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу (Запорізький національний технічний університет);

Л. В. Герман – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри мовних дисциплін (Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва)

Беспала, Л. В.

Б534 Формування карибської англійськомовної картини світу в умовах лінгвокультурних контактів : монографія / Л. В. Беспала, Т. О. Козлова. — Запоріжжя : СТАТУС, 2018. — 308 с.

ISBN 978-617-7353-85-9

У монографії розглянуто проблему формування мовної картини світу в контексті етнокультурної взаємодії. Встановлено вплив лінгвокультурних контактів на формування ключових концептів карибської англійськомовної картини світу та лексико-фразеологічні засоби їх вербалізації. Схарактеризовано внутрішню негомогенність, нерівномірність регіональної дистрибуції компонентів мовної ситуації в англійськомовних країнах Карибського басейну, незбалансованість їх демографічної та комунікативної потужності, що визначило етимологічні особливості, структуру лексико-семантичних інновацій у системі англійської мови країн Карибського басейну та їх селективне залучення до процесів вербальної репрезентації різних фрагментів мовної картини світу.

УДК 811.111 (=871.11):81'42

ISBN 978-617-7353-85-9

© Л. В. Беспала, Т. О. Козлова, 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ.....	5
ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНИХ КОНТАКТІВ.....	14
1.1. Традиційні та інноваційні підходи до вивчення мовних контактів.....	14
1.2. Основні питання теорії мовних контактів.....	22
1.2.1. Типи мовних контактів.....	22
1.2.2. Наслідки мовних контактів.....	26
1.2.3. Процеси креолізації як специфічний наслідок етномовного контакту.....	32
1.3. Вплив мовних контактів на мовну картину світу.....	38
1.3.1. Мовні контакти як чинник формування мовної картини світу.....	38
1.3.2. Ключові концепти етнічно негомогенної культури: принципи виявлення.....	46
1.3.3. Методика дослідження особливостей формування мовної картини світу в умовах лінгвокультурної негомогенності.....	51
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКО- СЕМАНТИЧНИХ ІННОВАЦІЙ У СИСТЕМІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ КРАЇН КАРИБСЬКОГО БАСЕЙНУ.....	59
2.1. Лінгвосоціокультурна ситуація в англійськомовних країнах Карибського басейну.....	59
2.1.1. Історична динаміка формування лінгво- соціокультурної ситуації в англійськомовних країнах Карибського басейну.....	59

2.1.2. Структурна та функціональна диференціація англійської мови в країнах Карибського басейну.....	64
2.2. Етимологічні джерела та сфери концентрації карибізмів.....	69
2.3. Калькування як наслідок процесів інтерференції.....	80
2.4. Когнітивно-ономасіологічний аспект формування карибізмів.....	86
2.5. Адаптація лексико-семантичних інновацій у системі англійської мови.....	102
2.6. Алонімія як відбиття лінгвокультурної диференціації та інтеграції англійськомовних країн Карибського басейну.....	120
 РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ТА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КЛЮЧОВИХ КОНЦЕПТІВ КАРИБСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ.....	132
3.1. Лінгвоконцептуальне вирівнювання: концепт <i>ANANCYISM</i>	132
3.2. Лінгвоконцептуальна інновація: <i>LIMING</i>	149
3.3. Лінгвоконцептуальна інтеграція і диференціація: алонімічний концепт <i>GOSSIP</i>	167
 ВИСНОВКИ.....	192
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	198
 СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....	237
 СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	238
 ПОКАЖЧИК МОВ І ДІАЛЕКТІВ.....	243
 ДОДАТКИ.....	250

ВСТУП

Вивчення мовних контактів має в мовознавстві давні традиції [Вайнрайх 1979; Гавранек 1999; Дешериев 1966; Жлуктенко 1964; 1974; 1989; Ильяшенко 1970; Їжакевич 1969; Карлинский 1990; Розенцвейг 1972; Русанівський 1980; Семчинський 1974; Ткаченко 1989 (б); Naugen 1987; Thomason 1988 та інші] і не втрачає актуальності [Багана 2007; Бердникова 2005; Беспала 2014; Бікова 2006; Домніч 2010; Кушнар'ова 2010; Лабунец 2007; Суходоева 2006; Тимачев 2005; Хапилина 2005; Шамне 2008; Appel 2005; Hamburg ... 2008 та інші]. Невичерпний інтерес до мовних контактів зумовлений їх впливом на процеси лінгвогенезу, що виявляється, зокрема, в модифікаціях на різних структурних рівнях мов, які контактують, дивергенції та конвергенції споріднених і неспоріднених мов, а також формуванні нових, “гібридних” лінгвальних систем.

Становлення в мовознавстві антропоцентричної парадигми відкрило нові обрії для вивчення мовних контактів. Сучасні лінгвістичні дослідження орієнтовані на виявлення відбиття в мові та мовленні результатів пізнавальної діяльності людини, культури мовців та їхньої системи цінностей. Все більшу актуальність отримує пошук корелятивних зв'язків між мовою, культурою та ментальністю [Арутюнова 1991; 2000; Булыгина 1997; Вежбицкая 2001; Воркачев 2001; 2005; 2007; Голубовская 2002; Гудков 2007; Зализняк 2005; Карасик 2002; Козлова 2015 (а); Корнилов 2003; Красных 2002; Маслова 2001; Радзієвська 2010 та інші]. Мовні одиниці розглядаються в аспекті їхньої культурної детермінованості та специфічності, здатності слугувати “ключем” [Вежбицкая 2001; Козлова 2015 (б); 2014; Kozlova 2013; 2012] до розуміння культури.

У зв'язку з цим змінюються і принципи дослідження мовного контакту. На сучасному етапі розвитку лінгвістики очевидним став той факт, що мовний контакт тісно пов'язаний з контактуванням культур, адже мова й культура взаємозумовлені. У свідомості людини

мова й культура об'єднані в єдиний “ментально-лінгвальний комплекс” (термін В. В. Красних [Красных 2002: 23]). Контакткування мов сьогодні розглядається не лише як взаємодія різних лінгвальних систем, а перш за все як результат “зіткнення та взаємопроникнення” різних етнічних культур і ментальностей [Беспала 2012 (б); 2013; Васильєв 2005; Клоков 2000; Козлова 2001; 2017 (а); 2017 (б); Молодкин 2001 та інші].

Зростає інтерес дослідників до впливу лінгвокультурних контактів на картину світу мовців. Вивчаються білінгвальні та полілінгвальні картини світу [Богданович 2003; Дмитрюк 2000; Тамерьян 2004; Туманова 2008]. В рамках теорії міжкультурної комунікації розглядаються проблеми лінгвокультурної інтерференції [Тимачев 2005]. Аналізується вплив лінгвокультурних контактів на концептуальну систему мовців, зокрема, досліджується явище запозичення лінгвокультурних концептів [Беспала 2011 (в); 2012 (б); Карасик 2002: 251 – 263; Козлова 2005 (а); Новикова 2005; Привалова 2005: 289 – 318]. Все ж питання впливу контактування мов і культур на формування мовної картини світу та її ключових концептів залишаються мало вивченим.

Карибський басейн¹ як ареал існування англійської мови виявляє особливу етнокультурну та мовну мозаїчність. Протягом декількох століть на території країн Карибського басейну тривають контакти численних етномовних груп, що супроводжуються процесами мовного зсуву, утворенням нових, контактних форм комунікації, їх нативізацією (креолізацією) та подальшою декреолізацією. Англійська мова в країнах Карибського басейну обслуговує не окрему етнокультуру, а регіональну культуру, формування якої відбувається шляхом взаємодії культурних спадщин різних етномовних спільнот. Отже, карибська англійськомовна картина світу відбиває культурний досвід не одного етносу, а поліетнічного колективу мовців.

¹ До англійськомовних країн Карибського басейну належать Ангілья, Антигуа і Барбуда, Багамські острови, Барбадос, Беліз, Домініка, Гренада, Гайана, Ямайка, Монтсеррат, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадіни, Трінідад і Тобаго, Теркс і Кайкос, Віргінські острови.

Питання, пов'язані зі структурою англійської мови країн Карибського басейну та особливостями її функціонування, отримали висвітлення переважно в дослідженнях зарубіжних лінгвістів [Aceto 2004; 2009; Carrington 1992; Christie 2001; Craig 1982; Devonish 2003; 2004; 2006; Escure 2011; Holm 1994; Kouwenberg 2004; Mair 2009; Schneider 2010; Simmons-McDonald 2003; Taylor 2001; Wells 1982; Winford 1991; 1993; 2000; 2004 (a); 2004 (b) та інші].

Значну увагу приділено структурним особливостям англійської мови країн Карибського басейну та її креолізованих форм: фонетичним [Aceto 2004; Blake 2004; Devonish 2004; Winford 2004 (b)], морфологічним та синтаксичним [Aceto 2004; Patrick 2004; Reaser 2004; Winford 1991; 2004 (a)].

У соціолінгвістичному аспекті вивчалася функціональна диференціація англійської мови [Devonish 2003; Haynes 1982; Patrick 1999; Rickford 1987], питання, пов'язані зі статусом англійської мови та англійськоосновних креолів [Carrington 2001; Christie 2001; Mühleisen 2002], наслідки мовної політики, запровадженої в різних країнах Карибського басейну [Devonish 1986; McCourtie 1998].

Окремі розвідки присвячені лексичним запозиченням [Allsopp 1996 (a); Cassidy 1971], внеску британських діалектів [Hickey 2004], впливу креолізованих форм на мовний стандарт [Mair 2002], ролі соціалектів у розвитку англійського лексикону країн Карибського басейну [Pollard 1986; 2003].

Вивчаються стилістичні та дискурсивні аспекти англійської мови в країнах Карибського басейну, зокрема, особливості сучасного масово-інформаційного [Sand 1999] та медичного [Youssef 1993] дискурсів, інтернет-комунікації [Hinrichs 2006].

Зазначимо, що форми існування англійської мови, які функціонують на території країн Карибського басейну, не отримали достатньої уваги вітчизняних дослідників. Стисло окреслені питання стосовно статусу англійської мови в країнах Карибського басейну як однієї з підсистем системи більш високого рівня – полінаціональної англійської мови [Семенец 1985: 15; Скибина 1996: 72]. Хоча останнім часом у вітчизняному мовознавстві намітився певний

інтерес до структурних особливостей карибської англійської [Дроздов 2009 (а); 2010; 2013; Дроздов 2009 (б)].

Вплив лінгвокультурних контактів на формування карибської англійськомовної картини світу досі не знайшов належного висвітлення.

Актуальність цієї розвідки зумовлена необхідністю вивчення впливу лінгвокультурних контактів на мовну картину світу. У зв'язку з цим важливим є порушення і вирішення питань про шляхи формування та засоби вербалізації ключових концептів картини світу, становлення якої відбувається в умовах лінгвокультурних контактів, зокрема, карибської англійськомовної картини світу.

Мета полягає у визначенні впливу лінгвокультурних контактів на процеси формування карибської англійськомовної картини світу.

У книзі проаналізовано основні підходи до вивчення мовних контактів та зумовлених ними явищ; з'ясовано можливі наслідки впливу мовних контактів на лексичну систему мови та на мовну картину світу; обґрунтовано принципи дослідження мовної картини світу, що розвивається в умовах перманентного контактування лінгвокультур; визначено параметри, релевантні для дослідження лінгвосоціокультурної ситуації в англійськомовних країнах Карибського басейну, досліджено історію її формування, схарактеризовано сучасний стан англійської мови в країнах Карибського басейну. Увагу приділено лексико-семантичним інноваціям, що виникають у системі англійської мови країн Карибського басейну, висвітленню їхніх етимологічних, структурно-семантичних та ономазіологічних особливостей, а також рівня активності в процесах означення дійсності.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що перманентне контактування мов і культур, яке супроводжується процесами мовного зсуву з подальшою креолізацією, здійснює вплив на мовну картину світу, визначає шляхи формування та засоби вербалізації її ключових концептів.

Вибір методів дослідження зумовлений особливостями об'єкта та предмета дослідження й комплексним підходом до їхнього розгляду. В

процесі роботи були використані такі загальнонаукові методи: *гіпотетико-дедуктивний* – для формування припущення щодо впливу мовних контактів на карибську англійськомовну картину світу і його перевірки на фактичному матеріалі; *методи аналізу та синтезу* – для виявлення зв'язків між досліджуваними об'єктами з метою їхньої класифікації; *індукція* – для узагальнення отриманих результатів. Серед спеціальних лінгвістичних методів і методик застосовано *метод суцільної вибірки* й *описовий метод* для інвентаризації та інтерпретації мовних одиниць; *метод ареального аналізу* – для з'ясування регіональних відмінностей у засобах вербалізації концептів, *метод концептуального аналізу* – для ідентифікації ознак концепту, моделювання його структури та побудови номінативного поля; *метод контекстологічного аналізу* – для встановлення контекстуального значення лексичних одиниць і розкриття образних та ціннісних ознак концептів; *методика етимологічного аналізу* – для з'ясування етимології лексичних інновацій, *методика аналізу безпосередніх складників* – для визначення морфемної структури лексичних інновацій та вивчення етапів їхнього формування; *методика компонентного аналізу* – для деталізації семної структури досліджуваних одиниць; *методика фреймового аналізу* – для виявлення концептуальних моделей, що актуалізуються при мовному означенні фрагментів картини світу.

Матеріалом дослідження є авторська картотека (4000 регіонально маркованих лексичних одиниць), укладена шляхом суцільної вибірки з авторитетних регіональних словників [DCEU 1996; DJE 2002; NRCEU 2010], а також текстові фрагменти (3000 фрагментів), виокремлені з фольклорних, художніх творів, матеріалів електронних видань регіональної преси англійськомовних країн Карибського басейну, форумів та блогів (загальний обсяг – 10000 електронних сторінок).

Наукова новизна роботи полягає в здійсненні поглибленого аналізу впливу лінгвокультурних контактів на формування мовної картини світу етнічно неомогенної лінгвокультурної спільноти, а також у розробленні методики виявлення ключових концептів картини

світу, яка є релевантною для дослідження етнічно негомогенної культури.

У ПЕРШОМУ РОЗДІЛІ монографії викладено загальні питання мовного контактування, тому ця частина книги є оглядовою. Порівняно більше уваги приділено механізмам та наслідкам взаємодії мов та культур. Представлено аналіз формування контактних мов в ситуаціях етнокультурної негомогенності.

У ДРУГОМУ РОЗДІЛІ проаналізовано особливості лінгвосоціокультурної ситуації в англійськомовних країнах Карибського басейну, сучасний стан англійської мови, етимологічні джерела та чинники формування лексико-семантичних інновацій, когнітивно-ономасіологічний аспект формування карибізмів.

У ТРЕТЬОМУ РОЗДІЛІ визначено ключові концепти карибської англійськомовної картини світу, схарактеризовано шляхи їх еволюції.

Завершують текст монографії ВИСНОВКИ.

Книга містить ДОДАТКИ І ПОКАЖЧИК МОВ, факти з яких у ній було використано.